

נראים לא רע, רק קצת בודדים

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מצאה שתוחלת החיים במחוז ירושלים היא הגבוהה ביותר בארץ, ושיעור ההתאבדות הוא הנמוך ביותר. טור הדש

במושבה הגרמנית, ירושלים. אפילו זקנת קלה לא תוכל לקלל בילום: איל סאול

חיים. כמיוחד של נשים זקנות. אני כבר די קרובה למוצע הזה, ואני מתכוונת לעבור אותה, לא בעזרת השם אלא בעזרת שימוש במערכות השירותים הברכות שעמדת כיום לרשותן של נשים זקנות.

לסטטיסטיקה מצאה שתוחלת החיים במחוז ירושלים היא הגבוהה ביותר בארץ: ממוצע של 80.1 שנים (לנשים 81.8), זאת למרות הדמה הסוציאקונומית הלא גבוהה וצפיפות הייור של חלק ניכר מהתושבים (בדרך כלל רמה גבוהה מקטיגה את תוחלת החיים). היא גם מצאה ששיעור ההתאבדות באזור ירושלים הוא הנמוך ביותר בארץ. תאמינו או לא, אבל יש לזה קשר עם מקומם של חדרים באוכלוסייה הירושלמית (את הערים תושבי מוזרח העיר הלשכה לסטטיסטיקה לא כללה במחקר). תאמינו או לא, אבל בכל קבוצה אתנית או תרבותית יש כל מיני בני אדם – טובים ורעים, מיפשים וכחמים, מעונים וגסים, קמצנים ונדיבים, אלימים וסובלניים. אפילו בין החרדים הכי חרדים (אני מכירה כמה, ואני מכירה גם כמה ליברלים שנשמי עים פנאטיים כשהם מדברים על מתנחלים ועל רתיסו, אני חושבת שירושלים היא העיר המעניינת ביותר בארץ, הוקא בגלל האוכי לוסיה הכליכך לא אוידיה שלה.

מוענים ש'חרזתים משתלטים על ירד שלים'. המצב פשוט: לרתיים יותר חשוב לגור בירושלים מאשר לאנשים לא חרדים. הילדים והנכדים שלהם נשארים לגור בעיר הזאת, מקימים משפחות גדולות, מייסדים בתי כנסת, בתי ספר, מרכזים קהילתיים. יש בירושלים קבוצה שלמה של אנשים זקנים משכילים שבניהם ונכדיהם נטשו את ירושלים. חלק מהם פורפוסורים ברימוס, הפאסי, אמנים, מרענים – אנשים שהגיעו לירושלים בנעוריהם ללמוד באוניברסיטה העברית, שהיתה או האוניברסיטה היהודית בארץ, אני פוגשת אותם בקונצרטים של מוסיקה קלאית – סית – יש בירושלים היצע מרהיב של קונצ'רטים – הם נראים לא רע, רק קצת בודדים. ירושלים התרגלה להיות בודדת, מיוחדת, לא לגמרי ישראלית. נזמך לי להודקו בעיר הזאת.

לחיות אשה, להודקו ולגור בירושלים – זה נשמע כמו מתכון לאסת. אבל תוך שאני מקיימת את כל השלושה אני מופתעת לגלות איזה מול יש לי שזה קורה עכשיו. בתוך מוזות המחאה הפמיניסטית כראי אוילי לעצור רגע ולחודות שכיום חיים של נשים בישראל בכלל, ונשים זקנות כפרט, גם בעלות הכנסה גבוהה, הם טובים יותר בה משויו חיות של אמתינו וסבתותינו. זה נכון במיוחד לנשים שעברו ומקבלות קצבת זקנה – פנסיה בלעז – הכסף המופלא הזה שנכנס כל חודש לנכס בלי צורך לקום מדי בקור לעבודה. עם הכסף הזה, יחד עם קצבת הכיסוח הלאומי, אפשר לאכול, לגור, לבלות, ללמוד, לנסוע וליהנות מחיים אם רק יודעים איך לקנות במקום ובזמן הנכון – בשוק, באינטרנט, במבצעים הנחות לגיל הזהב, בחודות גנדליות של תזמורות, בכרטיסי מיסה מוחלים – אפשריות אמתינו וסבתותינו לא חלמו עליהן.

אפשר לעשות זאת עם תכרות או לבד; פשוט מודים לראות את כל הנשים הזקנות האלה שמסתובבות להן בעולם, מטיילות, הולכות למוזיאונים, מתגוררות באכסניות נוער מטופחות והייתי לאחדנה באחת כואת בווינה, בקור של מינס 5, נסעתי לראות את תערוכת הצורים של ברויגל. הכל בגלל רשימה של חדר בורשיין שהתפרסמה בעיתון הזה.

הכל טוב ויפה, אבל למה בירושלים? העיר הזאת שמלאה חדרים וערכים, שאין בה יש ולא נוד ראומרים שהיא לא נקיה, העיר הזקנה והחונקת שאין בה שום הדגשת העשי? ולא גביר אף מלה על ראש העיר החדש: מי יודע לאן העברים יירדו?

שוב, היה נזמד אילו היה בירושלים יש או נהי, אבל לעומת זאת, את האוויר של ירושלים שום ראש עיר לא יצליח לקלקל. כשהאוויר הזה נכנס לך לריאות הוא עושה אותך קליל ומאושר, אפילו באמצע החורף. ירושלים היא עיר עם אופי, עיר עם סגנון, נון, מסובכת אבל אצילה, זקנה וגאוותנית אבל עדינה ומיוחדת. את היופי המיוחד של בנייני האבן ועל העצים העתיקים במסכה הגרמנית והיוונית ואת הקסם של שכונת

עין כרם אפילו רכבת קלה (בקרוב?) לא תוכל לקלל. גם את הטילת החדשה המכר סיטה, שהוקמה על פסי הרכבת בין המושבה הגרמנית לאצטדיון קולק, אי אפשר לקלל. מוכר עד ערב היא מלאה מטיילים, רצים, רוכבי אופניים, מטיילי כלבים, צוערי הליכה נורדית – מה לא. ועל הטילת של אר מון הנציב לא נדבר מחשש לעין הדע. משם אפשר לראות את הנחף היפה ביותר בעולם. אני הולכת לשם כמתי לראות את פריחת החצבים, ובשאר ימות השנה סתם כדי להריגיש גבוהה.

לפעמים אני גם הולכת דרך שדרת גו הפעמוני, שסוף סוף הצמיחה אפיריון ארוך, קפס פרחים, מתוך עמידה הגבוהים ות'מושבה הגרמנית, ירושלים. אפילו זקנת קלה לא תוכל לקלל בילום: איל סאול

עין כרם אפילו רכבת קלה (בקרוב?) לא תוכל לקלל. גם את הטילת החדשה המכר סיטה, שהוקמה על פסי הרכבת בין המושבה הגרמנית לאצטדיון קולק, אי אפשר לקלל. מוכר עד ערב היא מלאה מטיילים, רצים, רוכבי אופניים, מטיילי כלבים, צוערי הליכה נורדית – מה לא. ועל הטילת של אר מון הנציב לא נדבר מחשש לעין הדע. משם אפשר לראות את הנחף היפה ביותר בעולם. אני הולכת לשם כמתי לראות את פריחת החצבים, ובשאר ימות השנה סתם כדי להריגיש גבוהה.

לפעמים אני גם הולכת דרך שדרת גו הפעמוני, שסוף סוף הצמיחה אפיריון ארוך, קפס פרחים, מתוך עמידה הגבוהים ות'אירופית, אם תסלחו לי, זה תרם לאיכות

זקנה אחת היתה בירושלים |
חמוטל בר-יוסף

15.2.19

הנשיקה

תשע וחצי, בקור אכזרי של ערב ינואר ירד-
שלמי, צעתי בכיוון הסינמסק. הלכתי
להחליף סרטי רדיו-ירד בספריית האוזן הש-
לישית הממוקמת בקומת המרתף של הבניין, מתחת
לאולמות הקרנה. עליתי על הגשר הגותן מעל דרך
חברון, גשר שבנה כדי להפסיק את הטירוף של
הולכי רגל המנסים לחצות את הכביש הזה, אך הוא
גם נקודת תצפית נהדרת לנוף של בריכת המלחו.
חזמת העיר העתיקה, בקעת עיר דוד - בלילה זה
נראה כמו ים שחור מלא אוביות פאר חוגגות. כמי
קום הגשר עמדה חבורת נערים כבני שתיים-עשרה
שלוש-עשרה, מוכרבלים כמעילי רוח, חבושים כובי
עי צמר, אחורים מהם מעשנים. כשהתקרבת שמעתי
שום מברברים ביניהם בערבית. כשהלפתי על פניהם
ניפנפתי כאמצעי כלפי הסיגוריה, נינעתי בראשי
ימינה ושמאלה ואמרתי כמעט בלחש: לא, לא טוב.
ירדתי מוגשר ופניתי אל המעלית כדי לרדת אל
מסמח הבנייה של הסינמסק. לפני שדלת המעלית
נסגרה נדחק אל תוכה אחר מתנערים, ומישו מהם
צעק לעברי: "הוא מחבל! הוא מחבל!" לא היה עליו
שום סימן שהוא יכול להיות מחבל, ולכן פשוט לא
הגבתי, בעוד המעלית עושה את דרכה למטה שא-
לתי אותה: "שו אסק?" - "עבראללה", הוא אמר.
"אנא חמוטל", אמרתי, יאנו מתמעלית וחבורה
חיכתה לנו למטה. אחר מתנערים ניגש אלי והשיט
לי את ידו. הישטתי את ידי והנחתי אותה בידו. הוא
נחץ אלי ונישק את לחיי. קל היה לחוש שרק לפני
זמן קצר הוא התחיל להתגלה. "שוקר", אמרתי,
והגשתי כאילו קיבלתי נשיקה מתנכר שלי.

פלא עצי השקד

22.2.19

// איני אוהבת את כל העצים שווה", כתבה זלדה, ואני לא בטוחה שהיא התכוונה רק לעצים. יש כאלה שאוהבים כל מה שצומח, כל מה שירוק, גם עשבים שוטים. אני יכולה לומר שלא כל העצים בירושלים גורמים לי אושר. יש אחד שאני כמעט שונאת, קוראים לו אלנטוס, והשנאה שלי אליו, כמו כל השנאות, נובעת מפחד: עץ אלנטוס אחד מסוגל להצמיח אפילו מבין סדקי מדרכות ג'ונגל של אלנטוסים קטנים וגדולים במהירות שלא תיאמן, והסיכוי להיפטר מהם הוא רק לעקור אותם כשהם עוד באינם הגדולים הם שורשיים לער, גם אם תנסו להם את הנזע.

אבל יש עצים שגורמים לי אושר ממש, אושר גדול, ואפשר לומר שהם מכריחים אותי להיות מאושרת. גל של אושר תוקף אותי למראה כל הנשירים כשהם פורחים – תפוח, שזיף, דובדבן, אבל יותר מכולם למראה עץ השקד, הלא הוא השקדייה. מרחוק, במיוחד כשהראייה כבר לא מה שהייתה, היא נראית כמו סוכריית צמר גפן ענקית שתמיד, לפחות כל עוד לא הרשו לי אותה, נראתה לי מופלאה. מי שנוסע בכביש לירושלים או בחזרה יראה אותן עומד רות בשורה – נערות שהתלבשו בשמלת כלה והן מחכות לחתן, ואם זה אחרי הגשם הן גם ערויות תכשיטים נוצצים, עומדות שם, מסמיקות ודוערות מקור ומהתרגשות. לא לכולן שמלות באותו צבע – יש מהן לבנות, יש ודרדרות ויש חודות ממש, והבדלי הגוונים הללו מרגשים ומסעירים דווקא משום שהם כדומטיים ולא צפויים, כמו המוסיקה של באך. עוד יותר מקרוב אפשר לראות את האיריאה של העריגות ככל פרה, ואת הדבורים השעירות מטיילות בה מסוממות מהצוף ומחזית.

אני יודעת שלא רק בירושלים יש שקדיות. יש גם בנחל ראש פינה בנחל יבנאל, ביער אלער, בנאות קרומים ואילי בעוד מקומות, אבל רק בירושלים שקדיות ענקיות צומחות בלב עיר הבירה, בחצרות של בתים פרטיים ושל מוסדות, כך שאין צורך לנסוע לטייל כדי לראות את הפלא, ובעצם אי אפשר לצאת מן הבית בלי לראות אותו. אפשר, כמובן, גם לנסוע לעין כרם או לסי טף כדי לראות חורשות שלמות של שקדיות פורחות, אבל מי שגר במושבה הגרמנית כמוני רואה אותן מרצונו או שלא מרצונו.

או ככה: יש אחת מדהימה שנופה השמימי נגלה מאחורי החומה של בית הקברות הטמפלרי ברחוב עמק רפאים 41, שהוקם בשנת 1878 ויש בו, בין השאר, מצבה לזכר 47 חיילים טמפלרים שנהרגו במלחמת העולם הראשונה. שקדייה ענקית אחת מציצה מזווית החומה של מה שהיה בית החולים הגסן לחולי צרעת, שהוקם בשנת 1882 (לאחר שבית החולים שנבנה מול בריכת ממילא ב-1867 ביוזמת הברון והברונית פקנבריןק אשרדן לא היה מספיק) וכיום הוא מרכז לעיצוב, מדיה וטכנולוגיה ברחוב גדליהו אלון 14.

עוד עץ שקדייה נפלא מציץ מאחורי החומה של גינת מזיאן הטבע, שנהר פכה בשנים האחרונות למרכז קהילתי חילוני. היא שוכנת למרגלות בניין המזיאן, לשעבר Villa Dekkan, שהוקמה בשנות השישים של המאה ה-19 על ידי ארמני עשיר בשם לורוס פול מרגוזיאן ושמה לקוח מאזור בהודו שם הוא עשה עסקים. יש עץ שקד בפינת הרחובות הילרסהיימר ורחל אמנו, ועוד אחד ברחוב גרין בירידה לרחוב דוד דוד דודשיו. שם הרחוב הזה שמבלבל נהגי מוניות הוא שם ספרו של ר' אייזיק הירש רייס בחמישה כרכים שהופיע בווינה בשנים 1871-1891, והוא "ספר רברי הימים לתורה שבעל פה עם קורות סר פריה וספריה", ובמלים אחרות: ספר שמחזיר לתורה שבעל פה את כבודה האבוד בעיני אנשי ההשכלה הגרמנית.

יש עץ שקד נהדר בחצר של ידית המשוררת המשולה רבקה מרים, שמגדלת את השקד גם תרנגולות ולאחת מהן קוראים הינדה'לה: לא זוכרת מה שמן של האחרות, ובתוך הבית היא מגדלת כלבים וחתולה שחיים יחד בשלום מעורר קנאה. גם בחצרי שלי שתלתי לפני כעשר שנים עץ שקד ומרי שנה הוא מכריח אותי להיות מאושרת בפריחתו היפהפייה. החצר שלי צפונית ולכן השקד שלי פורח אחרון, אחרי ששאר השקדיות כמלוא פריחתן. זה גם מכריח אותי להיות סבלנית. בלי סבלנות אי אפשר לאהוב את עצי ירושלים, ולא רק אותם.

ספרים מיותרים

כיום של ששת סדרי המשנה בעדיכחו של הנוך אלבק? והתלמוד בידיש מהדורת לונדון 1922? ומה עם כל ספרי הילדים – לתת להם להעלות אבק עד שייוולדו לי נינים?

ובכן, הפתרון לספרי קודש (כולל הקונקורדנציה) הוא פשוט: על הספסל בחצר בית הכנסת שבמעלה הרחוב. בירושלים יש בכל רחוב הנות מכולת ובית כנסת אחד לפחות, ולרוב בתי הכנסת יש חצר עם ספסל. ספרי הקודש שהנחתי על הספסל ברחוב שלי נעלמו במהירות רבה יותר מהביטנים שאני מניחה במתקן ההאכלה לציפורים בחצרי.

אני יכולה לראות את האנשים שמגיעים לבית הכנסת הזה עוברים ברחוב שלי בשעת בוקר מוקדמת ובמיוחד בשבת בבוקר. בשבת ירושלים נראית רתית משום שמתפללי בית הכנסת יוצאים לרחובות כאשר החי-לונים נשארים בבית או יוצאים לטייל בטבע. בעיני הלבוס, ובעיקר הכובעים של הנשים, מעידים על השקעה ומחשבה אישית רבה, והכיפית הסרוגות הן תרבות עממית ישראלית עשירה, מקודית לגמרי. אני לא מצפה מאנשים חתיים להיות מלאכים ואיני מתאכזבת לגלות שיש בהם פנמים, אבל אני מכבדת את המשמעת העצמית המתחייבת מאורח החיים שלהם, את הרצון שלהם ללמוד ואת השאיפה שלהם להיות צדיקים ככל האפשר. האנשים האלה לקחו את הספרים שה נחתי על הספסל בבית הכנסת ברחוב שלי.

ספרים אחרים אני מכניסה לעגלת הקניות וצועדת לכיוון פסי הרכבת שנהפכו לטיילת. בפינת רחוב הרכבת ורחוב מסריק ניצבות שתי סככות בצורת האות ר"ש שמי רפיהן עמוסי ספרים בעברית ובאנגלית וכיניהן ספסל. אני עוברת שם לפעמים בשעות הבוקר ורואה אנשים נעצרים, מעיינים בספרים, לוקחים אחר או שניים. אחרים מחזיקים בידם ילך בדרך לבית הספר או לגן, והם מסתכלים בספר יחד אתו למרות לחץ הזמן. בשבת אודי הצהריים יש שם אנשים רבים במיוחד, אחרים מהם יושבים על ספסלים סמוכים וקר ראים. יפה לשמוע את השפות השונות שהם מדברים – עברית, רוסית, אנגלית, צרפתית. מישור מהם ייקח את הספרים שהבאתי.

ספרי שירה אני מביאה למקום שבו אני נוהגת לקנות צמחים ודשנים לגינתי, המשתלה של חוות הנוער הציוני – בית ספר ופנימייה שהוקמו בשנת 1949 ככפר נוער לילדים פליטי שואה (שם למד אהרון אפלפלד בנעוריו) במטרה להכשיר אותם לחיי חקלאות. כיום לומדים שם מקי צועות שונים, כולל גנות, בני נוער שהוריהם הגיעו בעיקר מרוסיה ומאתיופיה, וחלק מהם אף עושים עבודות מחקר במסגרת הלימודים. אחד המדריכים שלהם הוא מנהל המשתלה, המשורר רידו (ש. רידובסקי), איש גבוה, רחב כתפיים ורחב לב, שעל שאלתי "מה שלומך?" עונה בדרך כלל "החיים יפות". באולם המכירות הקטן של המשתלה יש שני מרפצים עם ספרים, ושם אני מניחה ספרי שירה לא נחוצים, שלא אקרא לעולם. כשאני נזכרת איך קניתי את ספרי השירה הראשונים שלי ("אוחוז ענף שקד" של יצחק שלו היה הראשון), כשהייתי בכיתה י"ד בכסף שהרווחתי משיעורים פרטיים ברקוד לילדים בכיתה ט"ח, אני יודעת שלהם, לספרי השירה האלה – והרי שירה היא בבת עיני – אני גורמת את העלבון הגדול שמכולם.

ותר קל לשוחח עם הברים על ההתלבטות בין בתי אבות שונים להחיים הזקנים או אפילו מה לעשות עם חיית מחמד בשנת הש' בתון, מאשר בשאלה היכן נכון ומתאים להניח ספרים שאין ולא יהיה בהם צורך. אני נוהגת להיפרד מבגדים ומספרים שלא השתמתי שתי בהם במשך עשר השנים האחרונות מתוך עיקרון שניסח ביאליק בשיר "גבעולי אשתקד". "הנובלות ילחכו עפר ותחנינה הקריאות", כלומר שכדי להמשיך לצמוח נחוץ לפעמים להיפרד מן העבר, ויש בזה אכזריות מסוימת. האינטרנט הפך ספרים רבים לגבעולי אשתקד. ובכן, באיזה מקום בירושלים אפרד לנצח משלושים ושניים הכרכים של האנציקלופדיה העברית? האנציקלופדיה הזאת שהכרך הראשון שלה – מהאות אל"ף ועד "אוסטרליה" – הגיע בשנת 1949 לביתנו כש-

ספריה ציבורית בפארק המסילה בירושלים. עלבון גדול צילום: אמיל סלמן

עדיין לא היה בו ארון ספרים, והספרים היו מונחים על מרפי קרשים או מתחת למיטות מכוסים בשמיכה צבאית, ובארוחת הבוקר אכלנו חביי תה מאבקת כיצים ונקניק שהגיע כתבילה מאמריקה. היא עמדה במדף המרכזי הגבוה של ארון הספרים בעל דלתות הזוכיות והיתה האורים והתומים בשאלות גורליות כגון: באיזו עיר נולד דוד בן גוריון ("הורי מפלוינסק" היה טיעון מנצח בוויכוח)? באיזו שפה ריכרו האטרוסקים? מה הם תנאי האקלים בבירוביג'אן? את כל זה אפשר למצוא בקלות רבה יותר באינטרנט.

והיכן אני את הקונקורדנציה המפוארת של מנדלקרן, שהריבוע האדום המוקף בזהב על שדרת כריכתו השחורה נראה בעיני כמו סמל של בית מלוכה כשתקשיתי לשאת אותו, כה כבד הוא היה, להביא אותו לאבי שהכין את השיעור למחר? באיזו יראת קודש נשאתי אותה היא היה הסמכות העליונה באשר לכל מלה וביטוי בתנ"ך, הספר שמטננו למרתי לכתוב בשיטת "ועכשיו העתיקי נא את פרק אל"ף בתהלים בכתב יפה". ואני העתקתי הכל, כולל סימני טעמי הנגינה. והאטלסים של בראוור? ולוחות השמות והפעלים של ברקליז והכר-